

УДК 821.133(493)+821.161.2-2.091

ТЕТЯНА КОНЄВА,
НАТАЛІЯ ТАРАСОВА
(Полтава)

ПЕЙЗАЖ ТА ЙОГО ХУДОЖНЄ ОФОРМЛЕННЯ У ДРАМАХ «СИНІЙ ПТАХ» М. МЕТЕРЛІНКА І «ЛІСОВА ПІСНЯ» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Ключові слова: пейзаж, драма, авторські ремарки, мова героїв.

«Пейзаж (фр. paysage від pays – країна, місцевість) – один із композиційних компонентів художнього твору: опис природи, будь-якого незамкнутого простору зовнішнього світу» [2, с. 542]. Пейзаж як структурний елемент твору виконує різноманітні естетичні функції у драмах «Лісова пісня» Лесі Українки і «Синій птах» М. Метерлінка. Він не тільки набуває описової змістовності, але символічного й психологічного значення, стає засобом художнього зображення внутрішнього світу людини. Картини природи у п'єсах-феєріях віднаходять свої, суто специфічні для драматичного роду, форми прояву.

Мета статті полягає в розкритті ролі і усього розмаю художнього оформлення пейзажу у типологічно споріднених драмах українського і бельгійського письменників.

Леся Українка у «Лісовій пісні» висловлює пристрасну любов до рідного краю, до батьківщини перш за все у розгорнутих ремарках. Говорячи про пей-

заж твору, сестра Лесі Українки Ольга Косач-Кривинюк згадує озера біля Немічного, де в дядька Лева Скулинського гостювали Косачі: «З одного боку озера був смарагдово-зелений дерновий облудний берег, що йшов хвилями під ногами і, прориваючись, не давав приступитись до самої води, з інших боків береги були зарослі очеретом та різними хащами. Кругом озера був старий густий великий листяний ліс, з одного боку він підходив до поля, а з другого переходив у старезний сосновий бір, що простягся на багато верстов» [1, с. 206-207]. А ось пейзажний малюнок «Лісової пісні» в ремарці до прологу: «Старезний, густий, предковичний ліс на Волині. Посеред ліса простора галява з плакучою березою і з великим прастарим дубом. Галява скраю переходить в куп'я та очерети, а в одному місці в зелену драговину – то береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка. Струмок той вибігає з гущавини ліса, впадає в озеро, потім, по другім боці озера, знов витікає і губиться в хащах. Само озеро – тиховодне, вкрите ряскою та лагаттям, але з чистим плесом посередині» [5, с. 375]. Це пейзажний малюнок Немічного. Картина ранньої провесни твориться за допомогою ряду багатобарвних епітетів: старезний, густий, предковичний ліс; престарий дуб; зелена драговина; озеро тиховоде; береза плакуча; містина дика, таємнича, повна ніжною, задумливою поліською краси; вода білдоблакітна і т.д. Подібні ремарки відіграють у творі не інертну, суто службову роль. Вони «необхідний психологічно вмотивований його компонент, порушення якого привело б до композиційного та ідейно-естетичного розладу» [1, с. 207]. Пейзажні малюнки в ремарках перебувають у повній гармонії з подіями, що розгортаються слідом за ними у тексті драми: наприклад, як процвітає кохання Мавки і Лукаша – так і пейзажі, сповнені розкішним весняним буянням. Втрачає Лукаш почуття любові до Мавки – губить свої життєрадісні токи і природа, фарбуючи в розпачливий червоно-багровий колір смутку дерева; плаче Мавка – і «починає накрапати дрібний дощик, густою сіткою заволікає галяву, хату і гай» [5, с. 435]. Чим сумніше на душі у Мавки, тим сумнішим стає навколишній світ. «Мавка знов похилилась, довгі чорні коси упали до землі. Починається вітер і жене сиві хмари, а вкупі з ними чорні ключі пташині, що відлітають у вирії» [5, с. 437] і т. д.

Пейзажні картини, які майорять найніжнішими відтінками кольорів, ароматів, запахів, насичують своєю особливою ідейно-художньою змістовністю і розлогі ремарки «Синього птаха», які здебільше нагадують вірші в прозі. Вони повністю відтворюють зміни в природі. Під час перебування на цвинтарі, наприклад, діти бачать похмурі хрести, горбики, плити, їх охоплює почуття заціпеніння й жаху. Але раптово душевний стан шукачів змінюється, перед їх очима виникає зовсім інша, внутрішня, картина світу. «І тут, – пише М. Метерлінк, - з усіх розкритих могил повільно піднімаються цілі снопи квітів; спочатку розмиті, невловимі, мов клуби диму, квіти ці наливаються дівочою білизнаю, ростуть, полонять зір своєю пишнотою, кількістю і, врешті-решт, заповнюють увесь цвинтар, перетворюючи його на якийсь чарівний, чистий, мов шлюбне вбрання, сад, а тим часом зажеврів світанок. Виблискує роса, розпускаються квіти, у вітах шарудить вітер, гудуть бджоли, прокидаються птахи і заповнюють простір першими піднесеними гімнами Сонцю і Життю» [3, с. 283]. Хоча діти не знайшли Синього птаха в цій місцині, уявлення про світ у них змінюється. Таке фантастичне видовище впливає і на глядача, мабуть, сильніше, ніж той текст, який промовляють персонажі.

Мальовнича природа, розкрита в ремарках, продовжує жити в тексті п'єси і, зокрема, у мові героїв. Як до своїх захисників звертається в «Лісовій пісні» Мавка до ночі, до лісових стежок, берези, ховаючись від переслідувань Перелесника. Особливо широко застосовується в мові героїні персоніфікація. Як в українській народній творчості природа бере безпосередньо участь у подіях, співчуває і допомагає героям, так і в «Лісовій пісні», що й зближує її з поетикою фольклору, природа живе своїм життям, і Мавка передає Лукашеві мову її, кажучи, що «німого в лісі в нас нема нічого» [5, с. 390]:

*Он бачиш, там питає дика рожа:
«Чи я хороша?»
А ясень їй киває в верховітті:
«Найкраща в світі!» [5, с. 390]*

Мавка розуміє мову квітів, дерев і навіть пояснює коханому, про що говорить дика рожа з ясенем. Витонченість почуттів Мавки проявляється в усьому: вона чує, як співає весна, розуміє мелодію сопілки, знає, про що скрипить верба. Для неї всі явища природи – живі істоти, що мають свій характер і звичай. Вона мислить конкретними образами, породженими її оточенням: «Ну, як таки, щоб воля – та пропала? – дивується Мавка. – Се так колись і вітер пропаде!» [5, с. 388]. Або: «...мій жаль спадає, наче мертвий лист» [5, с. 446].

Розгорнута картина свята осені постає у мові Лісовика, коли той просить Мавку знову повернутися до лісу, бути царицею його, бо для Мавки ще «не всі вінки погинули» [5, с. 438]:

*Вдяг ясень-князь кирею золоту,
а дика рожа буйнії коралі.
Невинна біль змінилась в гордий пурпур
на тій калині, що тебе квітчала,
де соловей співав пісні весільні.
Стара верба, смутна береза навіть
у златоглави й кармазини вбрались
на свято осені [5, с. 438].*

У наведеному уривку багатогранна краса осені, неповторні її малюнки створюються невимушеністю викладу думок, що виявляється у близькій до фольклору мові: тут і дика рожа, і буйнії коралі, і смутна береза, і ясень-князь та ін., тобто «переважає підбір лексики, що властивий і фольклорній, і розмовній мові» [1, с. 208]. Варто зазначити, що подекуди у мові героїв зустрічаються епітети-прикладки, традиція яких іде від народної пісні і які надають творові нового емоційного забарвлення: сон-трава, квітоньки-зірниченьки, верба-вдовиця, магвідюк, сиротята-потерчата, зірка-пряха та ін.

Мова героїв «Синього птаха», як і «Лісової пісні», насичена пейзажними мотивами. Природа одухотворена, жива, розфарбована у різноманітну кольорову і звукову гаму. Навіть головний символ твору Синій Птах здатен змінювати свій колір. Повернувшись додому з мандрів, Тільгіль каже: «У мене ж немає Синього Птаха! Птах із Країни Спогадів почорнів, птах із Царства Майбутнього став червоним, птахи з Палацу Ночі померли, а в лісі я не зумів спіймати птаха. Хто ж винен, що вони то змінюють забарвлення, то гинуть, то відлітають?» [3, с. 308]. У творенні такої картини виявилася характерна прикмета стилю митця: пізнання істини шляхом заперечень. На думку науковців, стиль мислення М. Метерлінка сформувався під впливом містичних трактатів. «Зокрема, він скористався од-

ним відомим прийомом пізнання з репертуару містиків, який полягає не в пошуках найдосконаліших визначень для явищ, вищих від людського розуміння, а, навпаки, в запереченні цих визначень. Мислитель не каже, що щось є тим і тим, а вказує лише, чим воно не є. Таким чином він відкидає кожне нове визначення, доки не сягне найвищих шаблів розуміння, коли смисл таємничого врешті-решт відкривається інтуїтивно» [4, с. 411]. Варто зазначити, що ніде М. Метерлінк і Леся Українка не забарвлюють природу в якийсь нереальний, не властивий їй колір. Птах у творі М. Метерлінка символізує багатогранні виміри щастя, яке дається людині у процесі безкінечного наближення до абсолютної істини, тому він набуває синього (блакитного) забарвлення, як саме безкрає небо. Перелесник у драмі Лесі Українки символізує вогонь, тому він у червоній одежі, з буйно розвіяним волоссям, а непосидючий «той, що греблі рве» буває у водах різних широт, тому одежа на ньому міняється всіма можливими барвами води: «від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими золотистими іскрами» [5, с. 376]. Навесні Мавка в ясно-зеленій, кольору молодого листа, сукні, а Лісовик – у брунатному вбранні барви кори. На свято осені вдягаються вони в золото і пурпур.

В аналізованих творах навіть природа промовляє на різні голоси, активно діє. У «Лісовій пісні», наприклад, вітер «нетерпляче зітхає»

[5, с. 404], «очерет перешіптується з осокою» [5, с. 404], «кують зозулі, лящат солов'ї» [5, с. 392]. У «Синьому Птахові» (картина п'ята «Ліс») дерева і тварини ревно оберігають свою таємницю, вони вороже ставляться до Людини і не бажають віддавати їй Синього Птаха, «велику таємницю речей і щастя» [3, с. 272]. Але на відміну від твору бельгійського письменника, у «Лісовій пісні» поетично змальовано царство фольклорних образів, створених фантазією мешканців Волинського Полісся: «Той, що греблі рве», Потерчата, Русалка, Водяник, Лісовик, Мавка, Перелесник та інші. Всі вони живуть своїм життям, а їхні взаємини схожі на людські.

Пейзаж у драмах тісно пов'язаний із формуванням філософсько-естетичної концепції митців. У зв'язку з цим пейзажі письменників набувають концептуального значення, а пейзажні образи стають концептами, що містять ті ідеї, які залишалися в центрі уваги митців протягом всього їх творчого життя. Такими концептами, без сумніву, є образи, які символізують свободу. Використавши в назві своїх п'єс природні лексеми «Лісова» (Леся Українка) і «Птах» (М. Метерлінк), автори, можемо вважати, не тільки прагнули показати величність і красу природи, але й мудрість і вічність її законів, таїни яких спонукатимуть людство до пошуків духовної гармонії і внутрішньої свободи, свободи духу та творчості.

Таким чином, пейзаж є одним із важливих компонентів структури драм «Синій птах» М. Метерлінка і «Лісова пісня» Лесі Українки і має необхідне ідейне та художнє навантаження. На відміну від епічних полотен, де він пов'язаний з характером оповіді й співвідноситься з настроєм дійових осіб, у розглянутих драматичних творах пейзаж представлений стисло і слугує для посилення драматизму. Поетичні замальовки природи постають у надзвичайно точних і разом з тим стислих ремарках до творів, справжній поезії в прозі, а продовжують своє життя у мові героїв. Вони переливаються різноманітними барвами, відтінками, звуками, що відбивають розмаїття кольорово-звукової гами у різні пори року, засновані на багатстві фольклору та традиціях романтизму.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Кулінська Л. П. У світі ідей та образів / Л. П. Кулінська. – К. : Дніпро, 1971. – 221 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / ред. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В.І. Теремко. – К. : Академія, 1997. – 750 с.
3. Метерлінк М. Синій птах / М. Метерлінк // Зарубіжна драма другої половини ХІХ – початку ХХ сторіччя : посіб. для 10 класу загальноосвітніх навч. закл. – К., 2003. – С. 234–318.
4. Пронкевич О. В. Моріс Метерлінк / О. В. Пронкевич // Зарубіжна література ХІХ століття : підручник для 10 кл. – К., 2002. – С. 398–416.
5. Українка Леся. Лісова пісня / Леся Українка // Твори / Леся Українка. – К., 2000. – С. 375–471.

ТАТЬЯНА КОНЕВА, НАТАЛИЯ ТАРАSOVA

ПЕЙЗАЖ И ЕГО ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОФОРМЛЕНИЕ В ДРАМАХ «СИНЯЯ ПТИЦА» М.МЕТЕРЛИНКА И «ЛЕСНАЯ ПЕСНЯ» ЛЕСИ УКРАИНКИ

В статье раскрываются эстетические функции и формы реализации пейзажа в драмах-феериях «Синяя птица» М. Метерлинка и «Лесная песня» Леси Украинки. Выделяется типологическая общность и индивидуальное своеобразие художественного мира украинского и бельгийского писателей.

Ключевые слова: пейзаж, драма, авторские ремарки, речь героев.

TATIANA KONEVA, NATALIA TARASOVA

LANDSCAPE AND ITS STYLING IN DRAMAS "THE BLUE BIRD" AND "THE FOREST SONG" BY MAURICE MAETERLINCK AND LESYA UKRAINKA RESPECTIVELY

The article reveals the aesthetic functions and forms of realization of scenery in dramas "The Blue Bird" and "The Forest Song" by Maurice Maeterlinck and Lesya Ukrainka respectively. The typological similarity and individual originality of artistic world of the Ukrainian and Belgian writers is underlined.

Key words: scenery, drama, the author's marginal notes, the hero's speech

Одержано 7.05.2012 р.